

השוואה, מדינת ישראל, והכנסייה הקתולית:

הרהורים על יחסים בין יהודים וקתולים בפרוס המילניום השלישי

מאת דוד ברגר

במאה התשע-עשרה, ערב ייסודה של הציונות, בתקופה ששוויון זכויות ליהודים ופריחת האנטישמיות החדשה שימשו בעירבוביה, דגל המנגנון של הוותיקן בשנאת ישראל מובהקת. ספק אם היתה תקופה לפני הרבע השלישי של המאה התשע-עשרה בה האיזור העוין ביותר כלפי יהודי אירופה המרכזית או המערבית היה מקום מגוריו של האפיפיור. אין איפוא להתפלא כלל שבאי כוחה של הכנסייה דחו את הציונות בשתי ידיים וראו בה ניסיון לפרוק את עולו של העונש הצודק שהוטל על עם ישראל עקב הצליבה ודחיית הבשורה החדשה.

תוך אווירה זו, נאלצה הכנסייה להתמודד עם צמיחת הממשל הנאצי, עם המספחת של שנאת ישראל שפשתה והלכה בשנות השלושים, ועם הרצח המדהים בשנות המלחמה. אין ספק שפיוס ה-XII ידע את אשר נעשה, ואין ספק שלא אמר דברים כדרבנות לגנות את מעשי הזוועה. קולמוסים ומחשבים רבים נשברו להסביר את פשר הדבר, ואין כאן המקום להיכנס לעובי הקורה של הבעייה.

כפי שנראה, שאלת התנהגותו ואחריותו של פיוס הפכה כעת לאבן נגף ביחסים בין שתי הדתות, אך שאלה זו לא עלתה על הפרק בעשורים הראשונים אחרי המלחמה. באותה תקופה התייחסו קתולים ויהודים גם יחד לא לעמדתו של אדם אחד אלא לשאלה רחבה ועקרונית: מהי האחריות ההיסטורית של הנצרות בכלל והכנסייה בפרט לשנאת ישראל לדורותיה ולהתבטאותה המחרידה בימי האימים?

אין ספק שלבטי מצפון שנבעו במידה לא מבוטלת ממאמציהם של חוקרים, סופרים, ואנשי ציבור יהודים הביאו לשינויים היסטוריים ביחס הכנסייה ליהדות ויהודים. אף על פי כן, אינני משוכנע שמאמצים אלה - ואף לא השואה עצמה - מספקים לנו את ההסבר העיקרי לשינוי הערכים שהגיע לשיאו במסמך #4 Nostra Aetate של ועידת וותיקן II בשנות הששים.

בעקבות מלחמת העולם השנייה, התחוללו תמורות אידיאולוגיות מרחיקות לכת בפוליטיקה ובתרבות המערבית. אימפריות גדולות חוסלו, זכות לאומית הוענקה לכל עם ועם להלכה ובמידה רבה אף למעשה, הגזענות הוכרה כחטא מוסרי, ואידיאל הסובלנות הלך וגבר. ייתכן אמנם שאף

היחסים בין העם היהודי והכנסייה הקתולית השתפרו במרוצת שני הדורות האחרונים במידה שכמעט אי אפשר לשערה. אף על פי כן, הם נשארים כה סבוכים וכאובים שרוח מצוייה עלולה לעוקרם ולהופכם על פניהם. ואכן, לא נעדרו רוחות - מצויות ובלתי מצויות - בשנותיו הראשונות של המילניום החדש.

רשיו ההיסטוריים של העימות בין יהודים ונוצרים זכו לאחרונה לטיפול רחב ומעמיק שהעיר מחלוקות סוערות בין ההיסטוריונים¹. מתברר שיחסי הגומלין בין נאמני שתי הדתות עלו בהרבה על מה ששיערנו, אולם התוודעות הדדית ואף השפעה יכולות לדור בכפיפה אחת עם עוינות ורדיפות. להלכה העניקה הכנסייה ליהודים סובלנות בתנאי שיחיו במצב נחוט. במאות האחרונות של ימי הביניים, התדרדר מצבם של יהודי אירופה עד כדי כך שעמדה תיאורטית זו של הכנסייה שימשה במידה זעירה כמגן ומחסה נגד גזירות והתפרצויות. אך במחצית השנייה של המאה השש-עשרה עמדת הכנסייה החריפה, והאפיפיור הפך ליוזם של מגבלות חדשות על היהודים שגרו תחת שלטונם.

דוד ברגר הוא פרופסור להיסטוריה בברוקלין קולג' והמחלקה לדוקטורט באוניברסיטה העירונית של ניו יורק.

1. התייחסתי לספרות ההיסטוריוגרפית בנידון בשלשה מאמרים. עיין David Berger, *From Crusades to Blood Libels to Expulsions: Some New Approaches to Medieval Anti-Semitism*, The Second Victor J. Selmanowitz Memorial Lecture, Touro College Graduate School of Jewish Studies, 1997; Idem, "Jacob Katz on Jews and Christians in the Middle Ages", *The Pride of Jacob: Essays on Jacob Katz and his Work*, ed. by Jay M. Harris, Cambridge, Mass., 2002, pp. 41-63; Idem, "A Generation of Scholarship on Jewish-Christian Interaction in the Medieval World" the *Medieval World* the eomud להופיע בגליון מיוחד של Tradition המוקדש לרב עמנואל פלדמן.

מסע זה גרם לכעס כבוש ולא כל כך כבוש בין מנהיגי הכנסייה. קרדינל אחד הנמנה עם אוהבי ישראל המובהקים, התריע על סכנה לדו-שיח כולו. לנוכח החשש של משבר עמוק, הציע הקרדינל אידריס קסדי, שעמד אז בראש המנגנון הקתולי העוסק ביחסים עם יהודים, הצעת פשרה. ועדה של היסטוריונים, חציה קתולים וחציה יהודים, תבדוק את אחד עשר הכרכים של מסמכי הוותיקן מתקופת השואה שכבר יצאו לאור בעריכת ארבעה אנשי כנסייה. במקרה שיוותרו שאלות של ממש, ההיסטוריונים יפנו אל מומחים בוותיקן והללו יספקו להם תשובות. לא היה כאן אף קורטוב של הסכמה לפתוח את הארכיון. אדרבה, קרדינל קסדי, בישיבה עם נציגי IJCIC שנכחתי בה, אמר במפורש שהארכיון לא ייפתח אף בסוף התהליך.

אף על פי כן, כמה מן היהודים בוודאי האמינו שתהליך החקירה ייצור מצב חדש שיכריח את הכנסייה להיכנע. היו מהם שטענו שאין אנו רשאים לאכזב את קרדינל קסדי, הגם שכל מי שעיין במצב בעיניים פקוחות הבין שהקרדינל הציע את הצעתו בדיעבד, כמעט בליט ברירה, ושלא היה חשש גדול שיקרע קרעים שאינם מתאימים לעולם אם חברי IJCIC היו מודיעים לו שאנו מוותרים על כל העסק.

באוגוסט 1999, בשעה שנאספו כספים והוכנו תוכניות לכונן את ועדת החקירה, כתבתי ליושב הראש של IJCIC שהופץ לנציגי הארגון.

"אני מודה לך על טיטוט מכתבתך לקרדינל קסדי. הבקשה שהפנית אלינו להמציא לך תגובות מדרבנות אותי לבטא את הסתייגויותי מן המבצע הזה ומן החלק של IJCIC ממלא בו.

"הדו-שיח היהודי-קתולי נולד מתוך רצון של שני הצדדים לשפר את היחסים בין הדתות. בעיקרו, שיפור זה היה תלוי בחיסול "דוקטרינת הבוז" כלפי יהודים בתיאולוגיה ובחינוך הקתולים. הצהרת "וותיקן II" שיהודי זמננו אינם נושאים באחריות לצליבה היתה הצעד הקריטי הראשון, אך נותר שיח מסובך וקשה על ערכה המתמיד של היהדות בעיני נוצרים, חומר אנטי-יהודי באוונגליזם, עמדות בעיניי מדינת ישראל, ויחסים ליהדות ולעם ישראל בתכנית הלימודים ובליתורגיה.

"אחת הסכנות ליוזמה זו בכללותה היא החשש שתצמח עוינות נוצרית לרגל מבנה המעניק ליהודים תפקיד של קטגור. הרגשתי תמיד אי-נוחות עמוקה לנוכח נסיונות של הצד היהודי לשכנע נוצרים שעליהם להתייחס בספקנות לאמינות ההיסטורית של פסקאות באוונגליזם שאינן מוצאות חן בעינינו. כל עוד הם מוכנים לנתק את הקשר בין פסקאות אלה לדעות והתנהגויות אנטי-יהודיות, עלינו לדעת להזהר מנתינת הוראות לגבי אמונתם או חוסר אמונתם בכתבי הקודש שלהם. "עברנו כעת לשטח שונה אך דומה - האחריות ההיסטורית של הכנסייה לסבל יהודי - המעלה שוב את

תמורות אלה נבעו במידה ניכרת מסלידה עמוקה מן ההתנה-גות הגזענית והלאומנית של הנאצים, אבל לא נראה שהסבר זה הוא הראשון במעלה. השינוי הגדול ביחס ליהודים התרחש איפוא כמרכיב אחד של התפתחות סובלנית גם כלפי דתות ותרבויות אחרות ולא מתוך ניתוח בלעדי של השאלה היהודית.

באווירה המוסרית החדשה, האמונה שהיהודים במאה העשרים חייבים לסבול משום שאבותיהם צלבו את ישו נשמעה מוזרה ומתמיהה. ואכן, הוועידה הוותיקנית הצהירה שלא כל היהודים בתקופת ישו היו אשמים בצליבתו ושהיהודים בימינו חפים כליל מאותו פשע גורלי. המסמך הזה זכה לניתוחים ביקורתיים למיניהם המיוסדים ברובם על דקדוקי עניות, ומבחינה עקרונית אין להמעיט בחשיבותו. הוא מקעקע את יסודותיה העיוניים של האנטישמיות הנוצרית, וכפי שהבינו גם אוהדי היהודים וגם צריהם הערבים בתוך הכנסייה, הוא פותח פתח לגליטימציה של מדינה יהודית.

בשנים האחרונות, הן עמדת הכנסייה בימי השואה והן יחסה למדינת ישראל עלו על הפרק בחריפות מיוחדת. ספרים רבים נכתבו על הוותיקן והאנטישמיות תוך תקופה קצרה מאוד, וכמה מהם שמתחו ביקורת חמורה על הכנסייה זכו לתשומת לב רבה ולוויכוחים קשים². השלכותיהם של הווי-כוחים האלה על היחסים בין יהודים וקתולים אינן פשוטות, ולדעתי הגדישו ארגונים יהודיים את הסאה בתביעות ותרעומות שיעילותן לאינטרסים החיוניים של עם ישראל מסופקת מאוד.

הדו-שיח "הרשמי" בין הוותיקן והיהודים מתנהל במישור הבין-לאומי בחסות הכנסייה מצד אחד והוועדה היהודית הבין-לאומית להתייעצויות בין-דתיות (International Jewish Committee for Interreligious Consultations [IJCIC]) מצד שני. כמה מרכיבים ב-IJCIC, בעיקר הקונגרס היהודי העולמי, ניהלו מבצע ללחוץ על הוותיקן לפתוח את גנזיו משנות השואה, כדי לחשוף את האמת ההיסטורית. אין ספק שמפעילי הלחץ הא-מינו שאמת זו תגלה ראיות נוספות לאדישות ואולי אף לשי-תוף פעולה עם שונאי ישראל, ראיות שיקשו על הכנסייה להע-לות את האפיפיור פיוס ה-XII למדרגת קדוש ויכריחו אותה להיערך לחשבון נפש נוקב בשאלת אחריותה לאנטישמיות.

2. E. J. Carroll, *Constantine's Sword*, Boston 2001; John Cornwell, *Hitler's Pope: The Secret History of Pius XII*, London and New York, 1999; Susan Zuccotti, *Under his Very Windows: The Vatican and the Holocaust in Italy*, New Haven, 2002; David Kertzer, *The Popes against the Jews: The Vatican's Role in the Rise of Modern Anti-Semitism*, New York, 2001; Daniel Jonah Goldhagen, *A Moral Reckoning: The Role of the Catholic Church in the Holocaust and Its Unfulfilled Duty of Repair*, New York, 2002.

התדמית של היהודי המאשים. מצד אחד, הדרישה שהכנסייה תכיר באחריותה בנידון זה מעוררת פחות רגישות מן הדרישה שנוצרים ידחו את האמינות ההיסטורית של מתיאוס. מאידך גיסא, התועלת שהכרה זו תביא ליהודים איננה ברורה. אמנם תשובה שלמה תלויה בעימות כן עם העבר, אך יש גבול למה שאנו רשאים לצפות מממסד דתי המעורה עמוק עמוק במסורת שלו.

"כל עוד שהכנסייה ממשיכה לומר - כפי שהיא אכן אומרת כעת - שהאנטישמיות היא בבחינת רשעות הנוגדת את הנצרות, איזו מידה של חשיבות נותרת לנסיון להכריח אותה לתאר את גיבוריה ההיסטוריים, הן בעבר הקרוב והן בעבר הרחוק, כנושאי כליה של האנטישמיות? הייתכן שההפסד שיצמח מן הטינה הקתולית שתתעורר לאור הושבת פיוס ה-XII על כס הנאשמים יצא בשכר שנפיק מהצהרה קתולית שחובתו היתה להתנהג אחרת? ומהו בכלל השכר ההוא? הרי הכנסייה מסכימה איתנו שניצבה בפני האפיפיור חובה מוסרית לנקוט בכל צעד ריאליסטי להציל יהודים. המחלוקת מתמקדת רק בשאלה העובדתית אם הוא אכן נקט בצעדים כאלה.

"כיהיסטוריון, אינני טוען שאין כל חשיבות לאמת היסטורית. אבל אני בהחלט טוען שהקהילה היהודית לא תפיק תועלת מהחלטה להפוך את העניין הזה לנושא המרכזי בדו-שיח שלה עם הכנסייה הקתולית... מאחר שאינני מדמה לעצמי שאצליח לחסל את המבצע הזה כולו - הגם שהייתי רוצה לעשות זאת - אני מציע הצעה צנועה. ראשית, עלינו להימנע מכתובת מכתב על התחדשות פעילותו של IJCIC שמרכיבו העיקרי הוא העניין הזה (כלומר, האפיפיור והשוואה). שנית - ואני מודע לכך שהצעה זו תגרום להתנגדות חריפה מחברים מסויימים - יש להשמיט כל איזכור לפתיחת הארכיון, ולכל הפחות יש למעט את הדגש על דרישה זו. האלטרנטיבה הרצויה היא לכתוב שלאור המתחים שהתעוררו לרגל היבטים שונים על התנהגות הכנסייה בשנות השואה, אנו מגיבים בחיוב על הצעתו של קרדינל קסדי למצוא דרך לפעולה הדדית, שתתנהל ברוח של שיתוף פעולה, להבהיר את ההתנהגות הזאת".

הגם שלפי הרגשתי, רוב חברי IJCIC הסכימו לדברי, המבצע כבר הגיע למצב שקשה היה לחסלו. כעבור כמה שבועות, כשהסידורים נקבעו בצורתם הסופית, כתבתי שוב, הפעם בקיצור נמרץ: "אני מקווה שקרדינל קסדי יקבל את פני הוועדה הזאת בסבר פנים יפות ובלא לב ולב. אם הוא באמת רוצה בה, יש בה ערך כלשהו בטווח הקצר. אף על פי כן, אינני רואה לפי הערכה ריאליסטית איזו תועלת תצא מיוזמה זו לטווח הארוך, ולא קשה לחזות כל מיני טינה והתמרמרות כתוצאה ממנה".

ואכן, כפי שכל משקיף אובייקטיבי היה יכול לצפות,

פעילות הוועדה נגמרה במשבר. ההיסטוריונים משני הצדדים ביקשו מידע נוסף, נציג הכנסייה הממונה על תהליך הקנוניזציה של פיוס ערך איתם פגישה מלאה מתח, תגובתו לא השביעה את רצונם, הוותיקן סירב לפתוח את הארכיון, הוועדה התפוררה, ונציגי שתי הדתות ניגשו לעבודה הקשה של החזרת היחסים הבין-דתיים למצב קצת יותר גרוע מן הסטאטוס קוו אנטי. הכנסייה מצאה לעצמה ארגונים יהודיים חוץ ל-IJCIC, ארגונים שהיא זקוקה להם גם משום שהמרכיב האורתודוקסי ב-IJCIC מתנגד לניהול דו-שיח בנושאים תיאולוגיים מובהקים. יושב הראש החדש של IJCIC נוכח לדעת, אולי לרגל העמדה שנקטתי, שיש להסיט את הדו-שיח לעניינים אחרים. הכנסייה הסכימה מצידה להאיץ במידת מה את תהליך פתיחת הארכיון, אך מדובר בתהליך של שנים. ואף אם החומר יצא לאור בדור הזה, אין כמעט כל סיכוי שהוא יכריע את הכף באופן חד משמעי במחלוקת הנטושה על פיוס ה-XII.

אני דוגל אפוא בעמדה מתונה בנוגע לחטאי העבר, אבל חטאי ההווה, התורמים להחרפת הסכנה לעם ישראל וארצו, דורשים, לדעתי, תגובה חזקה ואגרסיבית. הצורך החיוני להשפיע במידה מירבית על עמדת הכנסייה בעניין המאבק הישראלי-פלשתינאי מראה בעליל על חשיבותה של התנהגות אחראית ומאופקת במישורים אחרים כדי לחסן יחסי ידידות לקראת שעת מצוקה. כשידיד הנתון בצרה מוכיח אותך על אדישות ואף בגידה, תגובתך שונה מן התגובה לתוכחתו של יריב.

והנה, באותם ימים שיחסים בין יהודים וקתולים הגיעו למשבר בנושא הארכיון, פיוס ה-XII והשוואה, התפרצה האינתיפאדה השנייה. יחסה של הכנסייה לציונות ולמדינת ישראל הוא נושא כאוב ומסובך. כאמור, הצהרת וותיקן II שהיהודים בימינו אינם נושאים אשמה כלשהי על הצליבה פתחה פתח להכרת הזכות למדינה יהודית. אבל אף אם אוהבי ישראל ראו כאן פתח כפתחו של אולם, במשך עשרות שנים נמנע הוותיקן להיכנס בו אפילו כחודו של מחט. הכנסייה דרשה סטאטוס בין לאומי לירושלים, וסיפקה תירוצים מתירוצים שונים לסירובה להכיר במדינת ישראל, סירוב שנבע אליבא דאמת ממניעים שתיאולוגיה ופוליטיקה שימשו בהם בעירבוביה.

סוף סוף, הוסר המכשול הענקי הזה מן הדו-שיח היהודי-קתולי, והכנסייה כוננה יחסים דיפלומטיים עם המדינה היהודית. אין להתייחס בביטול למימדיו ההיסטוריים של הצעד הזה, המהווה מהפכה בתיאולוגיה הנוצרית. אף על פי כן, מבחינה פוליטית נותרו בכנסייה אינטרסים המובילים להזדהות עם הפלשתינאים. יתירה מזו, חשוב מאוד להבין את המסגרת המוסרית המובילה כמו כן להזדהות זו.

קיימת אירוניה חריפה ביחסייהן של קבוצות נוצריות

1. אנו קוראים לשביתת נשק מיידית וסילוק מכונת המלחמה, כדי להציל חיי אנוש, בעיקר של אנשים חפים מפשע, בראש ובראשונה טף, נשים, וזקנים.

2. אנו מבקשים לשים קץ להשמדת נכסים - בתי דירה ובניינים אחרים - ועקירת שדות והשמדת מקורות פרנסה אחרים.

3. אנו מבקשים שזכויות אזרחים במצב של מלחמה יזכו לכבוד הדרוש. אסור למנוע מאף אחד גישה למים, אוכל, טיפול רפואי, וכל צרכי החיים. אנו מגנים מניעת גישה כזאת כדרך לחימה.

4. אנו מבקשים שיוענק כבוד לאופיים הקדוש של המקומות המקודשים, שיש לשמור על בטחונם מכל פיגוע.

5. אנו משוכנעים שאלימות גוררת אלימות. מעגל האלימות צריך להיפסק. אנו מעידים ומצהירים שדו-שיח הוא המוצא היחידי מן המבוי הסתום הניצב בפנינו. אנו קוראים איפוא לשיחות בין הצדדים שיובילו לשלום צודק ויציב הן לישראלים והן לפלשתינאים שירשה להם לחיות בחירות, ביטחון ושלום כל אחד במדינתו העצמאית.

6. כמאמינים בבורא האחד והיחיד, אנחנו - נוצרים ומוסלמים - מכירים שהשלום הוא בראש ובראשונה מתנה מן היוצר הכל-יכול. אנחנו קוראים איפוא לתפילה מתמדת לשלום, ואנו תומכים בכל יוזמה להשגת מטרה זו, וכן ביוזמות אחרות מתוך האזור או מחוצה לו לטובת פיתרון שישים קץ לקרב ויוביל לשלום."

מסמך זה הובא לתשומת לבו של ICJIC, ונתבקשתי להגיב בשם הארגון. כתבתי מכתב לקרדינל פרנסיס ארינזי (Francis Arinze), נשיא הוועדה הפונטיפיקלית לדו-שיח בין-דתית, שנשלח ב-24 לאפריל מעל חתימתי וחתימת סימור רייך, יושב הראש דאז של ICJIC. כשמדובר בענייני פיקוח נפש, אני משוכנע, כאמור, שיש להגיב בתוקף וללא פשרות. וזה לשון המכתב:

"הוועדה היהודית הבין-לאומית להתייעצויות בין-דתיות (ICJIC), המקיימת דו-שיח ויחסים רשמיים עם הוועדה הפונטיפיקלית ליחסים דתיים עם היהודים, ביקשה שנביע את דכאונה ואת צערה העמוק על הצהרת הוועדה לקשרים בין מוסלמים וקתולים על המצב הנוכחי בארץ הקודש, 15 באפריל, 2002.

"לא מספיק לומר שהצהרה זו איננה מאוזנת, שהיא איננה משווה מידותיה, שהיא חסרה פרספקטיבה. היא גרועה בהרבה מכך. היא מונעת מיהודים את הזכות להגן על עצמם בפני רצח המוני, ומספקת עזר ועידוד למרצחיהם.

"בתיאור של כוחות צה"ל כ"מכונת מלחמה" שחייבת להסתלק מיד כדי להציל את חייהם של טף, נשים, וזקנים, המסמך איננו מספק אף רמז קל שכוחות אלה נשלחו להגן על יהודים מפגיועי טרור תמידיים ובלתי פוסקים המכוונים

למיניהן למדינת ישראל. דווקא הכנסיות הפרוטסטנטיות השמרניות הרואות את היהדות כדת שאבד עליה הכלח ואת נאמניה כאבודים היורשים גיהנום, כנסיות המשקיעות משאבים משמעותיים במסיון המופנה ליהודים, תומכות תמיכה נלהבת במדינת ישראל בעת צרתה. הכנסיות הפרוטסטנטיות הליברליות מעריכות את היהדות, נמנעות ממסיון, מתנגדות בחריפות לאנטישמיות - ומזדהות זיהוי כמעט גמור עם הפלשתינאים, זיהוי שאינו ניתן לערעור אף למראה מעשי זוועה ואנטישמיות פרוצה.

מה פשרו של החיזיון הזה?

נקל מאוד לענות שמדובר בשנאת ישראל סמויה, אולי אף תת-הכרתית, החושפת מוצא "כשר" להתעללות ביהודים. אינני דוחה פרשנות זו לחלוטין. אך דומה שאנו עדים כאן גם לתופעה אחרת, מוסרית ביסודה, והרת סכנה ביותר דווקא מפאת הדחף המוסרי שבה. נוצרים (ואף חילונים) האמונים על ההתנגדות לאימפריאליזם ועל האמפתיה לעמים נרדפים ומדוכאים, מכניסים את המאבק הישראלי-פלשתינאי למסגרת אנליטית, רגשית, ומוסרית זו. ברגע שרואים את העימות דרך ראי זה, הצד הישראלי אבוד. המשקיף האנטי-אימפריאליסטי מוכן לגנות מעשי רצח פלשתינאיים ואולי לגנות גם חומר חינוכי אנטישמי, אבל הוא רואה בהם פרטים שאינם משנים כהוא זה את התמונה הכוללת. עם בזוז ושסוי עלול לפעמים להילחם ברודפיו במידה שנראית מופרזת למי שעומד מן הצד, אבל עלינו להבין את הכאב העמוק והצודק הגורם לתופעות מצערות אלה.

נקודת ראות אנטי אימפריאליסטית זו שבכוחה להוביל גם לדה-לגיטימציה גמורה של מדינת ישראל, מאפיינת בעיקר את השקפת העולם הליברלית, והיא משתקפת במלוא תוקפה בכנסיות המשתייכות לוועידת הכנסיות העולמית (World Council of Churches) ובמידה פחותה קצת בכנסייה הקתולית. לא מן הנמנע שעשרות שנים של דו-שיח עם יהודים השפיעו על הכנסייה למתן את תמיכתה החד-צדדית בפלשתינאים. אף על פי כן, עמדתה במשבר הנוכחי איננה יכולה לספק נחת רוח לתומכיה של ישראל.

ב-15 לאפריל, 2002, אחרי פלישת צה"ל לשטחי יהודה ושומרון - כעבור שנה וחצי של האינתיפאדה, פרסמה הוועדה לקשרים בין מוסלמים וקתולים (The Islamic Catholic Liaison Committee), ועדה שמרכיבה הקתולי פועל כנציג רשמי של הוותיקן, "הצהרה על המצב הנוכחי בארץ הקודש", וז"ל:

"אף אחד אינו רשאי להתייחס באדישות למה שקרה ועדיין קורה בארץ הקודש. מוסלמים, נוצרים ויהודים, יחד עם כל שוחרי שלום ואנשים ונשים בעלי רצון טוב, קרואים לפעול שכם אחד כדי לחסל את הטרגרדיה הנוראה הזאת ולהקים שלום צודק ויציב.

"משום כך:

משפחותיהם השכולות של אנשים אלה, שהוקרבו לשם שמירת חיי האוכלוסייה האזרחית, יעידו על ההבדל בין ישראל ואויביה ההורגים אנשים חפים מפשע בכוונת מכוון.

"IJCIC מכיר ומעריך מאוד את הצעדים המרשימים שנקטה הכנסייה הקתולית לשנות את עמדתה ההיסטורית כלפי יהודים, ואנו מלאי הערצה למסירותו של האפיפיור יוחנן פאולוס למטרת שיפור היחסים בין קהילותינו. אך הצהרה חד-צדדית כזאת מעיבה על ההתפתחויות ההיסטוריות האלה ותורמת מעט מאוד לפתרון הבעיות האמיתיות הניצבות בפני מדינת ישראל והפלשתינאים.

"השמטת כל איזכור לרצח של יהודים חפים מפשע מעודדת למעשה מעשי זוועה נוספים נגד ישראלים על ידי מפציצים מתאבדים ומחבלים אחרים, ומונעת מישראל את הזכות והחובה המוסריות להגיב באמצעים היחידים העומדים לרשותה להגן על אזרחיה.

"הצהרת הוועדה לקשרים בין מוסלמים לקתולים תצליח רק לגרום מבוכה וספקות בקרב יהודים כמונו המאמינים בעומק לבנו בערך של ארבעת העשורים של הדו-שיח הקתולי-יהודי".

עד כאן לשון המכתב.

חליפת המכתבים נמשכה קצת במישור הפרטי, אך לא אלאה את הקורא בפרטי העניינים. בסופו של דבר, הדו-שיח היהודי-קתולי מתמקד עכשיו בעיקר במישורים אחרים, שיש גם בהם פוטנציאל ליצור חילוקי דעות. למשל, מסמך שהופץ על ידי ארגון ההגמונים הקתוליים בארצות הברית הציע שאין צורך במסיון ליהודים משום שהדת היהודית מספיקה להוביל את נאמניה להתקשרות עם הבורא שאיננה זקוקה כלל לבשורה הנוצרית³. אף בתחילת המאה ה-21, הצהרה כזאת עוררה ויכוח בקהילה הקתולית עצמה.

הגם שלדעתי מחלוקות כאלה אינן עניין להתערבות יהודית, נדמה לי שיש תועלת מסויימת בהמשך הדו-שיח בנושאים שאינם מתייחסים לשואה או למדינה. דו-שיח כזה יאפשר ליהודים וקתולים להתמיד בקשרי ידידות שאינם מסתבכים על כל צעד ושעל בחילוקי דעות קיומיים. ואף על פי כן, אני מוכן לוותר על השואה, אבל לא על המדינה. אם לא נוכל לנצל את הדו-שיח היהודי-קתולי להשפיע על הכנסייה בשעת משבר, נצטרך להתעמת מחדש עם שאלת המטרה והיעילות של היחסים האלה. מי יודע אם לעת כזאת הגענו להידברות?

דווקא נגד טף, נשים וזקנים. בבקשה לשים קץ להשמדת בניינים, שדות ומקורות פרנסה אחרים, המסמך איננו מספק אף רמז קל שהשמדה זו אינה מעשה שרירותי אלא תוצאה ממלחמת מגן. בגינוי של מניעת גישתם של אזרחים לאוכל ולתרופות "כדרך לחימה", המסמך יוצר רושם שמדינת ישראל החליטה בכוונה תחילה להילחם באוכלוסייה האזרחית באמצעים שיגרמו לגוויעתם ברעב או מיתתם במחלה.

"כל הטיעונים והרמיזות האלו הם בבחינת עלילות שוא.

"כפי שידוע לך היטב, פלשתינאים יזמו התקוממות עקובה מדם כתגובה מכוונת להצעתו של רה"מ ברק למדינה פלשתינאית החוזיה להשתרע על 97% של הגדה המערבית, חלק מירושלים, ואף, במידה רבה, הר הבית. אף על פי שתגובה אלימה זו הראתה שהמנהיגות הפלשתינאית הנוכחית לא תהיה שביעת רצון עד שהמדינה היהודית היחידה תחוסל, וההתקפות התגברו עד כדי שימוש הולך וגדל בטכסיס של רצח באמצעות מתאבדים, ישראל נמנעה מהתקפה סיסטמטית במשך שנה וחצי. לבסוף, כשאי אפשר היה להמשיך ולסבול את המצב, כשהתברר שהרשות הפלשתינאית עצמה מתכננת ומממנת את מעשי הרצח, מדינת ישראל מילאה את החובה היסודית של כל מדינה - להגן על אזרחיה נגד התקפות טרור במימדים גדולים המבוצעים על ידי כוחות שהקדישו את עצמם לחיסולה. אף רמז קל של המציאות הזאת, מציאות שאי אפשר להכחישה, אינו עולה מן המסמך הזה אפילו בקול דממה דקה. (אנחנו מקווים שלא נשמע תגובה בלתי-כנה הטוענת שגינוי של מעשי הרצח של המתאבדים מסתתר באיזה שהוא מקום בנקיקי הקריאה לשביתת נשק).

"בנוגע לדאגה לאנשים חפים מפשע, אנו חייבים להדגיש את מסירות הנפש המרשימה במאמציה של מדינת ישראל לשמור עליהם. בגינוי, שהפכה לדוגמה המובהקת, כביכול, לחוסר דאגה זו, צה"ל התעמת עם התנגדות חריפה. הבתים היו בצורים ומלאי פצצות, ואנשים מזויינים ירו מבפנים. לו היתה מדינת ישראל מתנהגת כמדינות אחרות בנסיבות דומות, היא היתה מפציצה את המקום לרסיסים. אבל צה"ל עבר מבית לבית, על חשבון חייהם של יותר מעשרים חיילים, נמנע מלהשתמש בכלי זיין כבדים, והזהיר את תושבי המקום לצאת כשנאלץ לבסוף לפנות ולישר אזורים מסויימים בדחפורים אחרי המארב שנהרגו בו שלושה עשר אנשים.

3. הבעתי את דעתי על נושא זה ב-"Dominus Iesus and the Jews", *America* (Sep. 17, 2001), pp. 7-12

הדואר HADOAR

רבעון ההסתדרות העברית באמריקה

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
כ
ל
מ
נ
ס
ע
פ
צ
ק
ר
ש

שירה

מחקרי ספרות

למד לשונך

בשדה האמנות

בשדה החינוך

הקהילה היהודית באמריקה

הזיכרון היהודי

מארץ חמדת אבות

עולם המקרא

ביקורת ספרים

פינת החיוך

גיליון מס' 2, כרך 82 טבת תשס"ג, ינואר 2003